

Jan Kazimierz Jaskanis, archeolog pradziejowy i muzeolog. Specjalista w problematyce okresu wpływów rzymskich w Europie Środkowej i pradziejach północno-wschodniej Polski. Badacz zagadnień kultur bałtyjskich (w tym Jaćwięgów), pogranicza bałtyjsko-słowiańskiego w ujęciu archeologicznym i językoznawczym, kształtowania się na Podlasiu kultur przeworskiej i wielbarskiej oraz odkrywca jej cecelskiej grupy regionalnej. Stwierdził m.in., że jej kurhany wytyczają szlak wędrówki Gotów znad Bałtyku nad Morze Czarne. Zawodowo związany z ochroną zabytków i muzeami, pedagog, redaktor wydawnictw naukowych, społecznik i popularyzator dziedzictwa archeologicznego. Autor ponad 200 publikacji naukowych.

Urodzony w 1932 r. w Lublinie, syn urzędnika Józefa i Władysławy z Sowińskich. Matura w Liceum im. Adama Mickiewicza w Warszawie (1950). Studia pierwszego stopnia na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego na kierunku Historia Kultury Materialnej, zakończone wyróżnieniem (promotor prof. Włodzimierz Antoniewicz, 1953), magister archeologii Polski z wyróżnieniem na Uniwersytecie Poznańskim (promotor prof. Józef Kostrzewski, 1955), dr nauk humanistycznych na podstawie pracy „Obrządek pogrzebowy Zachodnich Bałtów u schyłku starożytności (I-V w n.e.)” na Uniwersytecie Warszawskim (promotor prof. Witold Hensel, 1971).

Asystent w Komisji Badań Dawnej Warszawy (1952). Organizator od podstaw prawnej i naukowej ochrony dziedzictwa archeologicznego w północno-wschodniej Polsce i muzealnych kolekcji pradziejowych w Białymstoku. Inspektor ochrony zabytków (od 1955), Wojewódzki Konserwator Zabytków Archeologicznych (do 1974) działający w strukturze Muzeum Okręgowego w Białymstoku (od 1965) i jego dyrektor (1974-1980). Twórca w tym muzeum Wojewódzkiego Ośrodka Archeologiczno-Konserwatorskiego. Współtwórca i sekretarz naukowy Kompleksowej Ekspedycji Jaćwieskiej (od 1959), współpracującej ze Slaviska Institut w Lund w Szwecji i będącej podstawą utworzenia Białostockiego Towarzystwa Naukowego (1962). Dyrektor Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie (1980-2000).

W pierwszej, systematycznej prospekcji terenowej (na rowerze i motocyklu) zidentyfikował, skartował i doprowadził do prawnej ochrony (przez wpis do rejestru zabytków) stanowiska archeologiczne w woj. białostockim w granicach sprzed 1975 r., m. in. weryfikując znane z wcześniejszej literatury polskiej, niemieckiej i rosyjskiej obiekty o własnej formie krajobrazowej. Utworzył wojewódzką ewidencję zabytków archeologicznych i jej archiwum konserwatorskie. Typował zagrożone stanowiska do badań ratowniczych, samodzielnie przeprowadzając ok. 45 kampanii wykopaliskowych. Organizował ekspedycje i nadzorował badania w województwie, angażując ze środków publicznych interdyscyplinarne zespoły archeologów, językoznawców, historyków, etnografów, antropologów i przyrodników. Dbał o publikowanie wyników ich ustaleń, m.in. w Acta Baltico-Slavica (sekretarz redakcji 1964-1970), w Roczniku Białostockim (członek redakcji 1962-1991, zastępca redaktora naczelnego od 1966, redaktor naczelny 1981-1991) i Studiach do Dziejów Ziemi Sejneńskiej (redaktor 1975).

W Muzeum Okręgowym w Białymstoku doprowadził do powołania Galerii Rzeźb Alfonsa Karnego i Oddziału Historycznego oraz rozwoju oddziałów w Tykocinie i Supraślu. Zainicjował szereg ekspozycji o dziejach i specyfice kulturowej regionu (archeologiczne, etnograficzne, historyczne) oraz we współpracy z innymi muzeami wystaw sztuki, między innymi nawiązując do polskich tradycji akademii wileńskiej. Wspomagał koncepcyjnie lokalne inicjatywy muzealne.

Jako dyrektor Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie (1980-2000) uporządkował stan własnościowy muzeum, zakończył wieloletni remont i modernizację wnętrz wystawienniczych, konferencyjnych, edukacyjnych i biurowych w Arsenale i magazynach w Rybnie (oddział). Doprowadził do organizacji ponad 200 wystaw w kraju i zagranicą. Większość z nich była

własnymi produkcjami PMA, cieszącymi się dużą popularnością. Stałe wystawy z niewielkimi aktualizacjami plastycznymi trwają do dzisiaj (2016). Sukcesem międzynarodowym były duże wystawy ze zbiorów polskich, jak „Bałtowie- północni sąsiedzi Słowian” w czterech wersjach językowych, eksponowana w Austrii, Bułgarii, Grecji, Włoszech, Szwecji i kilkakrotnie w Niemczech, przygotowana na zaproszenie rządu Włoch ekspozycja „Skarby Polski pradawnej” (Padwa, Turyn), przeniesiona do Austrii (Schallaburg) i „Pradzieje Warszawy” eksponowane w Berlinie. Redaktor naczelny „Wiadomości Archeologicznych” (1981-2000).

Członek rady ds. muzeów przy ministrze kultury i sztuki (do 2000). Na zlecenie tego ministra organizował Konkurs Na Najważniejsze Wydarzenie Muzealne Roku (do 1999), okresowo przewodnicząc jury. Członek Rady Naukowej Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN, rady naukowo-konserwatorskiej przy Zarządzie Głównym PP PKZ, rad muzealnych w Muzeum Okręgowym w Toruniu, Muzeum Archeologicznym i Etnograficznym w Łodzi, Muzeum Archeologicznym w Poznaniu, Muzeum Okręgowym w Białymstoku i Muzeum Archeologicznym w Gdańsku. Wykładowca w Zakładzie Historii Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku, instytutów archeologii na Uniwersytecie Łódzkim i Uniwersytecie Warszawskim. Powołał i prowadził Komitet Muzeów Archeologicznych w celu wymiany doświadczeń, standaryzacji nowoczesnej inwentaryzacji, katalogowania i cyfryzacji wiedzy o zbiorach oraz uczestnictwa muzeów w ochronie dziedzictwa archeologicznego.

Popularyzator i społecznik na rzecz nauki polskiej i wsparcia ochrony zabytków. Członek Polskiego Towarzystwa Archeologicznego, sekretarz białostockiego oddziału (od 1956) i jego prezes (od 1959), współzałożyciel Polskiego Towarzystwa Archeologicznego i Numizmatycznego (1971) oraz Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich (1989) i jego członek honorowy („W uznaniu dorobku naukowego i ogromnych zasług w dziedzinie muzealnictwa, konserwatorstwa oraz archeologicznych badań wykopaliskowych”, 2002). Wieloletni członek Polskiego Komitetu Międzynarodowej Rady Muzeów – ICOM przy UNESCO. Przyczynił się do powstania Białostockiego Towarzystwa Naukowego (1962), zastępca sekretarza generalnego i pełnomocnik ds. wydawniczych, członek zarządu (od 1967) i prezes (1974-1981). Członek rady Białostockiego Towarzystwa Kultury (od 1966) i Towarzystwa Słowiańsko-bałtyjskiego Uniwersytetu w Lund w Szwecji (od 1976). Prezes Oddziału Praga-Północ Towarzystwa Przyjaciół Warszawy.

Odnaczony Złotym Medalem "Zasłużony kulturze Gloria Artis" (2011), Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (2003 – za zasługi dla muzealnictwa), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1986), Medalem Komisji Edukacji Narodowej, Złotą Odznaką Zasłużony Białostoczczyźnie etc.

Najważniejsze publikacje „Obrządek pogrzebowy Zachodnich Bałtów u schyłku starożytności” (Warszawa, 1974), komentarz i wstęp do dwóch wydań „Litwy pogańskiej” A. Brücknera (Olsztyn, 1979, 1985), „Cecele. Ein Gräberfeld der Wielbark-Kultur in Ostpolen” (Warszawa, 1996), „Krupice. Ein Gräberfeld der Przeworsk- und Wielbark-Kultur in Ostpolen” (Warszawa, 2005), „Szwajcaria. Cmentarzysko bałtyjskie kultury sudowskiej w północno-wschodniej Polsce (Warszawa, 2012) i „Kurzhanen wódzowskie kultury wielbarskiej na Podlasiu (Białystok, 2012). Autor raportów o stanie muzealnictwa archeologicznego w Polsce oraz archeologii na potrzeby Polskiej Akademii Nauk i Kongresu Nauki Polskiej.

Paweł Jaskanis